

ЗАНАЯТЧИЙСКИТЕ ТРУДОВО – ПРОИЗВОДИТЕЛНИ КООПЕРАЦИИ В ПАВЛИКЕНИ (1945-1954)

НЕЛИ ЦОНЕВА

Идеята за създаване на занаятчийски кооперации в България датира от края на 19 в., когато през 1892 год. на Пловдивския земеделски и промишлен панаир се отправя призив за подпомагане на занаятите. В края на 19 в. се основават и първите шивашки и общарски дружества. Приетият през 1910г. Закон за организиране и подпомагане на занаятите, препоръчва на занаятчиите да се обединяват в кооперации. Сериозен тласък за развитието на занаятчийското кооперативно движение дава приетият през 1919г. Закон за подпомагане на пострадалите от войните занаятчии. Създаденият през 1919г. Съюз на занаятчийските производителни кооперации цели да обедини всички занаятчийски кооперации да защитава интересите им, да организира общи доставки и общи продажби, да урежда кредитирането и да подпомага дейността им.

Историята на трудово-производителните занаятчийски кооперации (ТПЗК) е важна част от кооперативното движение в България. То има добри традиции и е оставило трайна диря в стопанската структура на страната ни. Занаятчийското кооперативно движение е добре застъпено и като тема в научно-изследователската историческа литература. Известни са не-малко монографии, сборници и публикации, посветени както изобщо на кооперативното движение, така и на ТПЗК. (1) За съжаление в по-старите публикации до 1989г., темата е политизирана и едностранчиво разгледана. Особено ощетен в това отношение е периодът непосредствено след Втората световна война.

В развитието на кооперативното движение настъпват важни промени в периода след II-та световна война. Стремейки се да контролира цялостния обществен и икономически живот на страната, ОФ-ската власт започва да регулира и кооперативното движение. Използвайки кооперативната идея, като форма и начин за ликвидиране на частната занаятчийска собственост, масово се създават ТПЗК. Там където вече има изградени занаятчийски кооперации, се пристъпва към подмяна на старите ръководства. Реорганизирането на кооперативното движение е подпомогнато, както от създадения в края на 1946г. ЦКС, така и с промяната в началото на 1947г. на Закона за улесняване сливането на кооперативните сдружения.

В историческата литература се утвърждава тезата, че първият важен акт, с който се тръгва към централизирана и бюрократизирана одържавена икономика, не е национализацията от 1947г., а създаването, реорганизирането и обединението на кооперативното движение, започнало още през 1945-46 год. (2)

Точно този период от създаването и реорганизациите на Павликенските ТПЗК в периода 1945-1954г. не е проучен в досега публикуваните изследвания върху миналото на селището. В някои от издадените сборници кооперативното движение е разгледано в периода между двете световни войни, в други само бегло се споменава за наличието на ТПЗК.(3) Близко 10 годишният период от създаването, развитието и обединението на ТПЗК в Павликени (1945-1954) е интересна част от историята на кооперативното движение, а запазените архивни документи дават възможност да си отговорим на някои премълчавани до сега въпроси и да попълним белите полета в историята на Павликени.

Най-старата занаятчийска производителна кооперация в Павликени е създадената през 1933 год. Столаро - коларска производителна кооперация "Изгрев". Учредителният протокол №1 е подписан от седем майстори занаятчии на 5.10.1933год.(4) Основателите са дърводелци от съседното с.Стамболово, но за седалище на кооперацията избират Павликени, където наемат необходимите помещения. Голямата стопанска и финансова криза, обхванала България по това време, както и необходимостта от средства за закупуване на материали и машини, кара майсторите-занаятчии да търсят сдружението като средство за кредитиране и взаимопомощ. Кооперацията приема типовия Устав на Българската централна кооперативна банка, с който се регистрира във В.Търновския Областен съд (ДВ,бр.195 от 1933г.). Още на първото общо събрание се решава да се изтегли заем от БЦКБ в размер на 100 хил.лв, а докато се уреди този заем кооперацията да стане член на Павликенска популярна банка с дялов капитал от 1500 лв за да може да получи кредит от 15 хил.лв. Първоначалната встъпителна вноска за членство в кооперацията е 250 лв, а основният дялов капитал през първите години достига до 28 хил.лв.(5)

През първите десет години от съществуването си Столаро-коларската производителна кооперация "Изгрев"-Павликени е имала собствена работилница, в която са извършвани различни видове тишлерски и дърводелски услуги, изработвани са коларски стоки. В кооперацията работели предимно майсторите по столаро-коларство, които са били подпомагани само от няколко момчета чираци, които учели при тях занаята. (6)Тежкото финансово състояние на кооперацията в годините на Втората световна война принуждава майсторите да работят предимно с материали на клиентите

Непосредствено след края на Втората световна война в развитието на ЗТПК настъпват съществени промени. Докато до края на 1944г. в България е имало 51 ТПЗК с 392 члена и 1041 наемни работници, то само за две години

1945-47г. са създадени 713 ТПЗК с 27 хил. член-кооператори. БРП(к) и ОФ-ската власт иницират създаването на нови ТПЗК. Подпомагайки създаването им организационно и поставяйки начело ръководства от членове на БРП(к), официалната власт централизира и контролира дейността на занаятчийските сдружения. Със създаването на Централния кооперативен съюз и вливането в него на Общия съюз на занаятчийските кооперации през м.ХІІ. 1946г., ЦКС става единствената ръководеща организация. Тя издава типови устава и устройствени правилници за задачите и дейността на ТПЗК.(7)

В първите следвоенни години (1945-47г.) в Павликени действат 4 ЗТПК – шивашка, обущарска, кожарска и създадената още през 1933г. ТПЗК “Изгрев” . . . . .